

I n t e r v j u u

Tiiu Erelt, keelekorraldaja.

Sündinud 20. aprillil 1942 Tallinnas. Erialalt filoloog, õppinud 1960–1965 Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna eesti filoloogia osakonnas, kitsam eriala soome-ugri keeled. Töötanud 1965–2009 Eesti Keele Instituudis (aastani 1993 Keele ja Kirjanduse Instituut), aastail 2003–2008 peakeelekorraldajana. Pidanud loenguid Tartu ülikoolis 1977–1984 ja 1995–2007, Tallinna Pedagoogilises Instituudis 1984 ja 1986, Helsingi ülikoolis 1993. Olnud vabariikliku õigekeelsuskomisjoni teadussekretär 1972–1978, Emakeele Seltsi keeletoimkonna vanem 1996–2000, nende komisjonide, samuti paljude terminoloogiakomisjonide liige. Pälvinud Wiedemanni keeleauhinna 1999, Eesti Vabariigi teaduspreemia humanitaarteaduste alal 2000, Valgetähe IV klassi ordeni 2001.

Lingvistilise tegevuse põhialad on olnud keelekorraldus, terminoloogia ja leksikoloogia, avaldanud üle 270 publikatsiooni, paljude erialade oskuskeele kujundaja.

- **2002. aastal Keelele ja Kirjandusele antud intervjuus meenutasid, kuidas Sinust sai juhuse tahtel keelekorraldaja. Mis oli aga enne seda ehk kust tuli mõte minna Tartu ülikooli õppima eesti filoloogiat, kitsamalt soome-ugri keeli?**

Seesugusele küsimusele pajatatakse tavaliselt vastuseks oma suurest keele- ja murdehuvist juba lapsepõlvest saadik. Kahjuks ei mäleta ma midagi sellist isegi keskkooliajast mitte. Lugesin küll palju, olen kogu elu liigagi raamatuinimene olnud. Kooli järel vaagisin edasiõppimise võimalustena loomakasvatust põllumajandusakadeemias, õigusteadust Tartu ülikoolis või eesti filoloogiat sealsamas. Viimase kasuks tegin otsuse selle pärast, et üks mu sugulane plaanis sedasama. Järgmine valik tuli teha II kursuse lõpus. Siis arvasin sobivat bibliograafia, kuid targad kursusevennad Kristjan Torop ja Mati Erelt survestasid valima soome-ugri keeli. Nii see ju on, et eluteel on ka suhteliselt sirge kursi

Tiiu Erelt, Haldur ja Sirje Õim Muhus Koguval 2006. (Mati Erelti foto)

puhul aeg-ajalt teelahkmeid, kus otsustatust paraku olenebki kõik, mis seejärel juhtuma hakkab. Valikute õigsuse tagantjärele hindamine jääb mis-kõik-olnuksit teadmata pelgaks spekulatsiooniks.

- **Oled olnud keelekorraldaja üle neljakümne aasta. Mis on eesti keelekorralduses selle ajaga muutunud?**

Tunnen suurima muutusena põlvkondade vahetumist. Minu tööaja esimestel aastakümnetel tegutsesid 1920ndail sündinud keelekorraldajad, kellele eelmine põlvkond väga visalt ja valvsalt positsioone usaldas (täpsemalt: ei usaldanud). Sain Henn Saarilt (1924–1999), Erich Raietilt (1920–1992), Rein Kullilt (1925–2001) palju õppida. Praegu tegutseb 1960ndail sündinud põlvkond, kelle koolituses on vahest minulgi oma osa olnud ja kellega töötasin koos kaks aastakümnet. See tähendab, et arvan enda olevat tarviliku vahelüli (sünniaasta 1942) keelekorralduse põlvkondade vahel.

Sisuline muutus on olnud pööre jäigalt käskivalt normimiselt suunava ja soovitava poole. See on raskem, kui keegi ennustada oskas. Imestada pole siiski midagi: käsku täita on alati kergem kui keeleliste võimaluste vahel teadlikult valida. Viimaseks on tarvis oma keele sees elamist, keelevaistu, -huvi ja -teadmisi, s.o valikuvõimet. Käskida aga paraku nüüdisühiskonnas enam ei saa, sest ka keeleliste õiguste rikku-

mine olevat inimõiguste rikkumine. (Muidugi vajaks keelelise õiguse mõiste arukat tõlgendamist.) Saab selgitada, soovitada, juhatada. Seda praegune keelekorraldus väsimatult ja kõikvõimalikke kanaleid pidi teebki. Kuivõrd emakeeleõppe eesmärk on nüüd suhtluspädevuse kättemine, siis senisest enam jääb keelekorralduse tööks grammatiliste ja sõnavaraliste abivahendite ning nõuannete jagamine. See oleks aga tulemusrohkem, kui kool annaks keelesüsteemi tunnetuse.

- **Keelekorraldaja töö on kõike muud kui üksluine. Oled koostanud ja toimetanud õigekeelsussõnaraamatuid ja oskussõnastikke, osalenud õigekeelsus- ja terminoloogiakomisjonide töös, kirjutanud keelekorraldusraamatuid, õpetanud ülikoolis, andnud keelenõu. Mis on Sulle endale olnud kõige südamelähedasem? Kas on ka midagi, millega oled saanud tegeleda vähem, kui oleksid soovinud?**

Töötasin Eesti Keele Instituudis 44 aastat. Tänapäeva hinnangute järgi polevat see õige tegu, oleks pidanud mõneaastaste vahedega „uusi väljakutseid” otsima. Ometi ei usu ma, et päris stagneerusin, sest uusi ülesandeid ja võimalusi sain pidevalt neid otsimatagi. Olin teaduritöö kõrval aastaid ka ülikoolide õppejõud ning kursuse-, diplomi-, bakalaureusetööde juhendaja (sh suuri lõputöid 23). Arvan, et olin vahelüli ülikooli ja instituudi, veel rohkem – Tartu ja Tallinna vahel, tundes mõlema iseteadliku, ennast väärtustada oskava poole vajadusi ja püüdlusi.

Südamelähedane on mulle olnud kogu mu töö, aga kui eri tegevusi võrdlema hakata, siis oma töölaua taga kirjutamine on mõnusam kui auditooriumi ees rääkimine, terminoloogia valdkond on palju huvitavam kui üldkeelekorraldus. Eriti kui viimase lipukiri kippus vahel olema: „Täht olgu suur või väike / peatähtis et saaks närida.” (Mats Traati tsiteerides.) Oskuskeele kaudu sain aga aimu teistest erialadest ning tuttavaks inimestega, kes on nii oma ala parimad spetsialistid kui ka väga head keeletundjad.

Mida ma ei teinud, aga pidanuksin tegema, on väitekiri. Ühiskonna tellimuste täitmise katkematus reas tulnuks teha vahe ja olla ambitsioonikas mina ise. Olen siiski kaugel kahetsusest: see oli lihtsalt üks paljudest valikutest (millele osutasin esimeses vastuses).

- **Sinu raamatud „Eesti oskuskeel” 1982, „Eesti keelekorraldus” 2002 ja „Terminiõpetus” 2007 on välja kasvanud ülikoolilõuengutest ning on hästi tuntud nii filoloogiaüliõpilastele kui ka üldse**

filoloogiahuvilistele. Tõenäoliselt kõige rohkem inimesi teab Tiitu Ereli aga reeglikogumiku „Eesti ortograafia” autorina. Mis on selle raamatu lugu?

See lugu on lihtne. Kui olin juba üle 20 aasta keelenõuandeid jaganud, siis pidin paratamatult tähele panema aina korduvat küsimust: „Aga kus selle kohta reeglid on kirja pandud?” (Kui näiteks sekretäril tuli ülemusele tõendada, et ta parandab õigesti sõnade kokku-lahkukirjutust või jutumärke või lühendeid.) Kolleegidel ja minul tuli aega kulutada, et osutada sobivaid kohti mitmesugustest allikatest. Küsija omakorda pidi vaatama, kust raamatu kätte sai, sest 1990ndate algupoolel ei olnud internet veel kõikvõimas. Võtsin siis peatükkide kaupa ette kogu eesti keele õigekirjutuse, millest algustäheortograafia ja lühendamise olin varem n-ö uut moodi läbi kirjutanud, lisasin puuduvaid tükke kõigisse peatükkidesse ja terve numbrikirjutuse peatüki (seda varem õieti polnudki), sidusin kõik ühtseks ja ühes stiilis tervikuks.

Valisin adressaadiks keskmise keelekasutaja, s.o kus tahes õppiva või töötava inimese. Kui varem tuli kirjalikku teksti luua väiksemal osal ühiskonnast, siis praegu tuleb seda teha valdaval osal. 90-leheküljelises raamatus on palju rohkem, kui vajab koolilaps, aga siiski pole finesse keeletoimetajate tarvis. 1995. aastal ilmus reeglistiku esimene trükk, 2005. aastal juba neljas, täiendatud trükk. Peaaegu sama reeglikogu on ka kolmes trükis ilmunud „Eesti keele käsiraamatus” (3. trükk ka võrgus) ning on kahel korral tõlgitud vene keelde (2004 ja lühemalt 2011). Poleks üllatus, kui õigekirjutuse eeskiri oleks trükiarvult kohe liikluseeskirja (nüüd liikluseaduse) järel.

- **Keelekorraldus on tihedalt seotud keeleõpetusega. Oled rõhutanud, et heade tulemuste saavutamiseks tuleb keelekorralduse antavast reeglistikust kooliõpetusse võtta ainult kõige olulisem ehk õpetada kätte põhireeglid. Mida arvad selle soovitusel teostumisest?**

Ma jään selle soovitusel juurde: tuleb kätte õpetada keeleteadmiste tüvi, sest siis on koht, kuhu hiljem oksa ja lehti kinnitada. Kui koolis jääks tüvi olematuks, pudeneksid ka oksad-lehed laiali. Ma ei ole seda probleemi uurinud, olen lootnud emakeele õpikute ja töövihikute autorite ja metoodikute peale. Tüve pärast muretsema on mind pannud mitmed imelikud keelenõuandele esitatud küsimused hätta jäänud õpetajatelt, lapsevanematelt ja õppurilt. Need on puudutanud kas üsna kõrvalisi, väheolulisi või mitut pidi õigeid keelekohti. Samas kurdetakse asutustes-ettevõtetes, et neile tööle tulnud noored teevad piinlikke vigu

tavalisteski keeleasjades. Uuringud on näidanud kõrgkooli sissesaanute, s.o ju parimate, keelelist kehvust.

- Oled üks neist, kes tegi eesti keelekorralduses teoks pöörde käskivalt normimiselt suunava ja soovitava poole. Mis võiks olla järgmiste põlvkondade suur eesmärk?

Praeguse põlvkonna pakiline eesmärk on keelekorraldajate järelkasvu koolitamine, seesama põlvkondade sideme hoidmine. Keelekorraldus (sh oskuskeelekorraldus) on raske ala ning keelekorraldajaks kujunemine nõuab aega. Peale keelevaistu ja -teadmiste on tarvis kannatlikkust, veenmisoskust, kiiret orienteerumist keele suursüsteemis ja allkeeltes, psüühilist vastupidavust.

Keelekorraldajate järgmiste põlvkondade suur eesmärk on paraku vist eesti keele püsijäämine, et veel isamaale jäänud eestlased valdaksid ja kasutaksid oma emakeelt selle kõigis kasutusvaldkondades. Keelekorraldajal tuleb siin palju teha: väsimatult seletada eesti keele rikkaid väljendusvõimalusi ning võrdvõimsust teiste keelte kõrval, selgitada emakeeles mõtlemise ja loomise eeliseid, aidata vahet teha erisuguste kasutuseesmärkidega allkeeltes. Ühiskonna keeleline maitse paraneks ehk siiski pigem ajakirjanike ja kirjanike kui keelekorraldajate hoolet. Siin jõuame välja viimasel ajal õnneks aina enam kõlava loosungini „Rohkem kultuuri!”.

*Küsitlenud
Maire Raadik*